

บทที่ 1

บทนำ

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ประเทศไทยได้ชื่อว่าเป็นประเทศที่มีพัฒนาการการดำรงอยู่มาช้านาน พื้นที่รวมที่เรียกว่า “ประเทศไทย” ในปัจจุบันนั้นเป็นพื้นที่ซึ่งมนุษย์หลายชาติพันธุ์ได้มาตั้งหลักแหล่ง แผ่ขยายเคลื่อนย้าย ต่อกู้และผสมผสานกันเป็นเวลาต่อเนื่องหลายพันปี เกิดเป็นความหลากหลายทางชาติพันธุ์ มีการก่อตั้งชุมชน บ้านเมือง อาณาจักร และแว่นแคว้นใหญ่ น้อยทั่วบริเวณ เกิดเป็นพัฒนาการของการอยู่ร่วมกันจากระดับชุมชน คุ้มบ้าน มาเป็นเมือง แว่นแคว้น และราชอาณาจักรอย่างกว้างขวาง เป็นการดำรงอยู่อย่างมีพลังบนฐานของทรัพยากรธรรมชาติที่อุดมสมบูรณ์บนฐานของการอาศัยปัจจัยสี่ตามธรรมชาติที่หลากหลายในการดำรงชีวิต มีวัฒนธรรมเฉพาะถิ่นเฉพาะที่ที่แตกต่างกันไป และอยู่ร่วมกันด้วยการพึ่งพาตนเองควบคู่กับการอยู่ร่วมและพึ่งพาธรรมชาติ (เอกวิทย์ ฌ กลาง, 2538, น. 76-77)

ชุมชนหมู่บ้านไทยในอดีตสามารถดำรงอยู่อย่างมีพลังและสามารถตอบสนองความต้องการแทบทุกอย่างได้จากภายในของชุมชน มีการรวมกันเป็นกลุ่มก้อน มีการเรียนรู้เพื่ออยู่ร่วมกับธรรมชาติและสิ่งที่ไม่สามารถหาความจริงหรือคำตอบได้ตามธรรมชาติ (ศรีศักดิ์ วัลลิโภดม, 2538, น. 27-28) เป็นสังคมแห่งการอยู่ร่วมกัน และช่วยเหลือกัน มีการใช้และอยู่ร่วมกับทรัพยากรตลอดจนมีการจัดการแก้ไขกับปัญหาต่าง ๆ ทั้งระหว่างกลุ่มคน คนกับธรรมชาติและกับสรรพสิ่งอื่น ๆ ที่เกิดขึ้นร่วมกัน ผ่านความเชื่อ ประเพณี พิธีกรรม ภูมิปัญญา ความรู้ การใช้ภาษา สิ่งก่อสร้าง หรือแม้กระทั่งศิลปะการแสดง ที่เป็นแบบเฉพาะถิ่นของชุมชนเอง

โดยสิ่งเหล่านี้สามารถดำเนินอยู่ได้โดยมีความสัมพันธ์ที่ดีทางสังคมเป็นฐานสำคัญที่แฝงอยู่ในความเป็นชุมชนหมู่บ้านไม่ว่าจะเป็น ความเป็นญาติมิตร การช่วยเหลือเกื้อกูลกัน การมีน้ำใจที่งดงามเปี่ยมด้วยความรักและมีไมตรีต่อกัน ขณะเดียวกันก็มีการสร้างและรักษาความสัมพันธ์ที่ดีไว้ ผ่านจารีตประเพณีที่แสดงออกถึงความสัมพันธ์ดังกล่าวที่อยู่บนฐานของการพึ่งพาอาศัยกัน และอยู่อย่างมีคุณค่าความหมาย (เสรี พงศ์พิศ, ม.ป.ป.) และขณะเดียวกันก็มีการขยายออกสู่ภายนอก เกิดการรวมกันเป็นเครือข่าย ช่วยเหลือซึ่งกันและกัน รวมถึงแลกเปลี่ยนทรัพยากร วัฒนธรรมระหว่างกัน บนฐานของความเป็นพี่น้อง การมีน้ำใจช่วยเหลือกัน และการ

ประสานผลประโยชน์ซึ่งกัน เพื่อนำมาสู่ความอยู่รอดร่วมกันของชุมชนและหมู่บ้าน (ฉัตรทิพย์ นาถสุภา และ พรพีไล เลิศวิชา, 2541, น. 259-260)

เหล่านี้ถือเป็นพลังที่อยู่ภายในชุมชนไทยมาช้านาน และดำรงอยู่ในชุมชน ซึ่งแตกต่างหลากหลายตามสภาพแวดล้อมของพื้นที่นั้น ๆ และเป็นสิ่งที่ทำให้ชุมชนในอดีตมี ศักยภาพและสามารถดำรงอยู่อย่างสงบสุขมาได้

ดังนั้นการที่ชุมชนในอดีตสามารถอยู่รอดร่วมกันได้อย่างมีพลังและสงบสุขนั้น เป็นการ ดำรงอยู่บนฐานคิดที่สำคัญ คือ การมีความรัก และความเอื้ออาทรต่อกันฉันญาติพี่น้อง บนฐาน ของการเคารพรัฐธรรมนูญ การสืบทอดรักษาวัฒนธรรมที่ดีงาม และการใช้ชีวิตแบบเรียบง่าย สงบ และสันติสุข (ยุค ศรีอาริยะ, 2548, น. 127) โดยความเป็นชุมชนหมู่บ้านของชุมชนยังคงทนสืบทอด มาไม่แตกสลาย สามารถดำรงรักษาส่วนที่ดีงามของมรดกทางสังคมและวัฒนธรรม อันได้แก่ ครอบครัวและชุมชน บนฐานของการช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ความมีน้ำใจต่อกัน การนับถือ บรรพบุรุษ และขยายมาเป็นเครือข่ายที่มีลักษณะเป็นชุมชนเข้มแข็ง อุดมด้วยน้ำใจไมตรี การช่วยเหลือกันและกัน (ฉัตรทิพย์ นาถสุภา, 2545, น. 120-121) ที่ทำให้คนในชุมชนอยู่รอดและ เติบโตมาได้ โดยมีวิถีการดำรงชีวิต และวิถีวัฒนธรรมในแบบของตนเองเป็นตัวขับเคลื่อน ไม่ว่าจะ เป็น ระบบความเชื่อ ประเพณี พิธีกรรม การละเล่น โดยเฉพาะศิลปะการแสดงต่าง ๆ ที่เป็นแบบ เฉพาะถิ่นซึ่งแตกต่างกันออกไป แต่แฝงไว้ซึ่งคุณค่าทั้งเป็นสิ่งเชื่อมร้อยอัตลักษณ์หรือความรู้สึก เป็นกลุ่มพวกเดียวกันเอาไว้ สร้างและประสานความรักสามัคคีต่อกัน รวมถึงความสนุกสนาน ที่เกิดขึ้นผ่านการทำกิจกรรมร่วมกันซึ่งล้วนเป็นส่วนหนึ่งของวิถีชีวิตในแต่ละถิ่น ซึ่งเหล่านี้ แสดงให้เห็นได้ว่า ศิลปะการแสดงนั้นคือส่วนสำคัญหนึ่งของการประสาน การสร้างและรักษาพลัง ดังและการดำรงอยู่ของชุมชนเอาไว้ และสามารถเกิดขึ้นได้ภายใต้บริบททางสังคม และวัฒนธรรม ของท้องถิ่น

แต่ขณะนี้ พลังและศักยภาพเหล่านั้นค่อย ๆ เสื่อมคลาย และสลายเรื่อยมา นับตั้งแต่ เริ่มมีการเกิดขึ้นของกระแสความคิดการพัฒนาในรูปแบบใหม่ทั้งด้านเศรษฐกิจ ที่ให้ความสำคัญ กับการพัฒนาทางเศรษฐกิจ สร้างรูปแบบและดำเนินการพัฒนาบนฐานของการมุ่งเป้าหมายสู่ ความรุ่งเรืองทางด้านเศรษฐกิจเป็นหลัก เน้นการพัฒนาองค์ความรู้ทางด้านวิทยาศาสตร์ การผลิต สินค้าและสร้างนวัตกรรมทางเทคโนโลยี เน้นในเรื่องของผลกำไร เพื่อไปสู่เป้าหมายเดียวกัน ว่า ผลลัพธ์ที่มวลรวมประชาชาติหรือ “จีดีพี” ที่มี “เงิน” เป็นตัวชี้วัดสำคัญ และด้านการเมือง ที่กลายเป็นเน้นการเลือกตั้งและลงคะแนนเสียง โดยละทิ้งการให้ความสำคัญกับการมีส่วนร่วม ทางความคิด การกระทำ การตัดสินใจ ที่สามารถแสดงออกได้ในฐานะการเป็นพลเมืองหรือสมาชิก

ทั้งของชุมชน จังหวัด และประเทศชาติ โดยไม่จำกัดว่าต้องมีตำแหน่งแห่งที่ในทางการเมืองเพียงอย่างเดียว ซึ่งนำมาสู่การแข่งขัน และเกิดรอยร้าวในสังคม เหล่านี้ ส่วนหนึ่งสามารถทำให้ประเทศประสบความสำเร็จในระดับหนึ่งได้ แต่ขณะเดียวกันก็กลับเป็นส่วนหนึ่งที่สร้างปัญหา เกิดการทอดทิ้ง ละเลยการพัฒนาาระบบความสัมพันธ์และวิถีชีวิตแบบอยู่ร่วมกันที่เคยมีมาให้ค่อยๆหายไป กลายเป็นสังคมแบบต่างคนต่างอยู่ เห็นแก่ประโยชน์ส่วนตนและมุ่งชิงดีชิงเด่นกัน มีความอ่อนแอ เกิดภาวะความยากจน (นันทิยา หุตานูวัตร และ ณรงค์ หุตานูวัตร, 2546, น. 11-13) กลายเป็นการพัฒนาที่สร้าง “การกินดีอยู่ดี” แต่ทำให้สังคมขาดความเป็นปึกแผ่นของครอบครัว ขาดความอบอุ่น ขาดภูมิคุ้มกันทางจิตใจ ชุมชนล่มสลาย ไม่สามารถอยู่ร่วมกันอย่างสันติ เกิดเป็นวิกฤติของการอยู่ร่วมกันของมนุษย์และสิ่งรอบตัว (สันติสุข ไสภณสิริ, 2543, น. 4-5) ซึ่งไม่ผิดจากคำกล่าวของประเวศ วะสี (2548, น. 1) ที่ว่า “ทุกวันนี้ ทั้งวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีเจริญรุดหน้าอย่างรวดเร็ว แต่วิกฤตการณ์ของมนุษย์และสัญญาณแห่งความล่มสลายก็มีให้เห็นทุกหนทุกแห่ง”

ปรากฏการณ์ดังกล่าวเป็นส่วนสำคัญที่ทำให้ชุมชนต่าง ๆ ประสบปัญหาขาดซึ่งภูมิคุ้มกันทางสังคมซึ่งแสดงออกมาให้เห็นชัดเจนทั้งในเมืองใหญ่ ตลอดจนในชุมชน หมู่บ้านในพื้นที่ชนบท ที่คนขาดซึ่งความรักความสามัคคี เป็นสังคมแบบปัจเจกนิยม เห็นแก่ตัว ขาดซึ่งสายใยแห่งความสัมพันธ์ระหว่างกัน ความเป็นเครือญาติเลือนหายไปไม่รู้สึกผูกพัน รักใคร่ เมตตา เอื้ออาทรกันระหว่างสมาชิกที่ดำรงชีวิตอยู่ร่วมกัน เป็นการดำรงชีวิตแบบมุ่งแสวงหาประโยชน์ส่วนตน ภูมิปัญญาความรู้สูญหาย ซึ่งเหล่านี้แสดงถึงความอ่อนแอที่เกิดขึ้นอย่างเห็นได้ชัดกลายเป็น “ชุมชนแตกสลายที่ผู้คนอาศัยอยู่ในหมู่บ้านอย่างปราศจากความสัมพันธ์ ต่างคนต่างอยู่ ไม่รู้ความเป็นไปของกันและกัน” (กาญจนา แก้วเทพ, 2538, น. 14) เกิดการทอดทิ้งชุมชน เกิดความห่างเหินและดูถูกรูปแบบวิถีชีวิตแบบเดิม ทอดทิ้งภูมิปัญญา ประเพณี ความเชื่อ ศิลปะการแสดงที่เป็นแบบเฉพาะของตนเอง ส่งผลให้ความผูกพัน ที่นำมาสู่ความรักสามัคคี ความเป็นเครือญาติ เป็นกลุ่มพวกที่คอยช่วยเหลือเกื้อกูลกันซึ่งเป็นฐานของทุนทางสังคมที่สำคัญเสื่อมสลายตามไป ส่งผลต่อความอ่อนแอของชุมชนซึ่งปรากฏออกมา อาทิ ไม่สามารถแก้ไขปัญหาต่าง ๆ ด้วยตนเองได้ ขาดการเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง ฟังพาทายนอกมากขึ้น คนในชุมชนต่างตนต่างอยู่ กลายเป็นสังคมปัจเจกชน ขาดความร่วมมือช่วยเหลือกัน ทั้งภายในและระหว่างชุมชน กลายเป็นชุมชนที่ขาดพลังไร้ความสามารถที่จะรวมกันเพื่อสร้างกิจกรรม หรือแนวทางแห่งการสร้างความสุข หรือการดำรงอยู่ที่เข้มแข็งของชุมชนได้

สภาพการณ์ดังกล่าวถือเป็นปัญหาร้ายแรงที่เกิดจากการพัฒนาที่อยู่บนมิติทางสังคมและวัฒนธรรมของกระแสทุนนิยม จนมีหลายองค์กรและหลายหน่วยงานหันกลับมาให้

ความสำคัญกับการพัฒนาที่อยู่บนฐานของสังคมและวัฒนธรรมท้องถิ่น เกิดการหาแนวทางการพัฒนาใหม่ ๆ โดยการพยายามเปลี่ยนหนทางและหาแนวทางในการทำงานพัฒนาจากการเน้นทางด้านเศรษฐกิจเป็นหลัก ที่เน้นการนำเข้าของวัฒนธรรมตะวันตก หรือวัฒนธรรมจากภายนอก มาเป็นการค้นหาวัฒนธรรมและใช้วัฒนธรรมที่มีอยู่เดิมในชุมชนมาเป็นตัวขับเคลื่อนสำคัญในการแก้ไขปัญหา เนื่องด้วยเห็นว่าจะเป็นส่วนสำคัญที่จะทำให้เกิดการตั้งและฟื้นฟูศิลปวัฒนธรรมกลับมาสร้างประโยชน์และใช้ให้เกิดประโยชน์ต่อไปได้ เป็นการหันกลับมาองฐานเดิมของสังคมวัฒนธรรม และใช้เป็นเครื่องมือ (Means) ในการพัฒนาและแก้ไขปัญหาต่าง ๆ โดยในด้านวัฒนธรรม ซึ่งปรากฏออกมาในหลากหลายรูปแบบ อาทิ การใช้สื่อพื้นบ้านชนิดต่าง ๆ ในการสร้างความสัมพันธ์ของคน การใช้การแสดงพื้นบ้านเป็นสื่อกลางในการสื่อสารในชุมชน อาทิ ลิเกในภาคกลาง พิ๊นทางภาคเหนือและหนังตะลุง โนราในภาคใต้ เป็นต้น ซึ่งสิ่งสำคัญที่เกิดขึ้นตามมาก็คือการสามารถสร้างและฟื้นฟูระบบความสัมพันธ์ ระบบความคิด และการกระทำที่เป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน เกิดความรักใคร่สามัคคีกัน อันเป็นทุนทางสังคมสำคัญให้กลับคืนมาและนำไปสู่ชุมชนที่มีพลังต่อไป

ศิลปะการแสดงโนรา ถือได้ว่าเป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรมภาคใต้ และเป็นสิ่งที่อยู่คู่กับพัฒนาการของภาคใต้มาช้านาน แฝงไว้ซึ่งระบบวัฒนธรรมต่าง ๆ ทั้งเป็นศิลปะการแสดงที่สรรสร้างความสุข สนุกสนาน รื่นเริง มีระบบคิดของความเป็นพวกพ้องเดียวกัน เชื้อเรื่องบรรพบุรุษ และนับถือครู อย่างเคร่งครัด และมีส่วนในการสร้างและสานต่อระบบความสัมพันธ์ของคนใต้ได้เป็นอย่างดี แสดงให้เห็นถึงรากเหง้าที่สำคัญของชุมชนโดยเฉพาะชุมชนที่มีโนราอยู่ภายใน เป็นสิ่งที่แสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์ที่มีอยู่ในชุมชนที่อยู่บนฐานของการอยู่ร่วมกัน มีความผูกพันกัน สนุกสนานรื่นเริงร่วมกัน แสดงถึงศักยภาพในการรู้จักสร้างสรรค์ความสวยงามถ่ายทอดมาจากรุ่นสู่รุ่น เป็นสิ่งสำคัญที่เป็นตัวบ่งบอกทั้งด้านการตอบสนองทางด้านจิตใจ เอกลักษณะ ความเป็นวัฒนธรรมและความเป็นตัวตนคนใต้ สร้างความเป็นกลุ่มพวกรวมถึงสื่อให้เห็นถึงความสามารถในการพึ่งตนเองอีกด้านของชุมชนคนใต้ได้เป็นอย่างดี

โนรายังมีคุณสมบัติ “เป็นสิ่งที่สร้างความเข้มแข็งแก่ชุมชนชาวใต้ทั้งในด้านสังคม วัฒนธรรม ความคิด ความเชื่อ โลกทัศน์ ธรรมเนียมและสุนทรียภาพมาช้านาน” (เกียรติชัย อิศรเดช และคณะ, 2548, น. 86) และสาเหตุที่ทำให้โนรากลายเป็นส่วนหนึ่งที่เป็นเสมือนสายใยและกลไกสำคัญในการรักษาสิ่งเหล่านี้ไว้ เพราะมีคุณลักษณะที่สำคัญทั้งการใช้ภาษาถิ่น มีระบบความเชื่อเฉพาะ มีระบบการสืบทอดและสร้างความสัมพันธ์ระหว่างคนกับคน คนกับธรรมชาติและคนกับสิ่งเหนือธรรมชาติ ผ่านหลายบทบาทที่สำคัญโดยกาญจนา แก้วเทพ (2548, น. 57) ได้วิเคราะห์ไว้ ทั้งใน

ระดับบุคคล คือ การให้การเรียนรู้ สืบทอดประวัติศาสตร์ ให้ความบันเทิง ปลูกฝังค่านิยม ควบคุม ความประพฤติ ฯลฯ ระดับกลุ่ม ได้แก่ สัมมะโนครัวสร้างและพื้นที่สังสรรค์เครือข่าย รวมคน เสริม ความสัมพันธ์ และบ่งบอกอาณาเขตของกลุ่ม และในระดับชุมชนทั้งในด้านเศรษฐกิจ การบริการ สังคม ความเป็นมา การศึกษาเรียนรู้ ส่งข้อมูลข่าวสาร วิพากษ์สังคม ถ่ายทอดมรดกทาง วัฒนธรรม สร้างอัตลักษณ์ และจัดการความขัดแย้ง ซึ่งเหล่านี้ล้วนเป็นปัจจัยสำคัญในการธำรง รักษาความเป็นสังคมได้ สร้างความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน ความรักใคร่ ผูกพัน สามัคคี ที่เป็น ความสัมพันธ์ทางสังคมที่มีพลังดำรงมาได้

เมื่อมองในมิติงานพัฒนาชุมชนจึงทำให้เห็นว่า “ศิลปะการแสดงโนรา” มีคุณค่าและ ศักยภาพที่แฝงอยู่ในตัวมากมาย และเป็นส่วนสำคัญอย่างหนึ่งที่หากมีการนำมาใช้ หรือการ จัดการที่เหมาะสมตามสภาพพื้นที่ก็จะสามารถเป็นมรรควิธีหนึ่งในการที่จะช่วยในการฟื้นฟูและ รักษาความสัมพันธ์ทางสังคมและนำไปสู่การเสริมสร้างและฟื้นฟูพลังชุมชนให้สามารถอยู่ร่วมกัน อย่างมีความสุข ซึ่งถือเป็นเป้าหมายสูงสุดของการพัฒนาบนหลักการพัฒนาบนฐานทรัพยากรและ บริบทวัฒนธรรมของชุมชน และสามารถที่จะขยายผลออกไปสู่เรื่องอื่น ๆ ได้

โดยปัจจุบันได้มีการนำศิลปะการแสดงโนรามานำเป็นฐานหรือสื่อกลางในการทำงาน พัฒนาที่เห็นเป็นรูปธรรมชัดเจนหลายกรณี อาทิ การดัดแปลงทำรำเป็นท่าออกกำลังกายของคนใน ชุมชนท้ายลำภา จังหวัดนครศรีธรรมราช กิจกรรมสืบทอดพิธีกรรมโนราโรงครูที่จังหวัดสงขลา และกิจกรรมร้อยลูกปัดโนราสร้างสุขภาพ เป็นต้น ซึ่งถือเป็นความพยายามของหลายชุมชนและ หลายหน่วยงานในพื้นที่ภาคใต้ที่เห็นคุณค่าและความสำคัญของโนราและพยายามทั้งสืบทอด รักษาให้คงอยู่และพยายามปรับประยุกต์ใช้ให้เหมาะสมกับสภาพสังคมวัฒนธรรม โดยเฉพาะที่ สำคัญคือสร้างเป็นเครื่องมือและกิจกรรมที่สำคัญในการแก้ปัญหาของชุมชน และขยายผลออกไปสู่เรื่องอื่น ๆ ได้ ซึ่งในงานพัฒนาถือว่าการพัฒนาที่อยู่บนฐานวัฒนธรรมท้องถิ่น เป็นพื้นฐาน สำคัญที่จะนำชุมชนไปสู่การเป็นชุมชนที่พึ่งตนเอง มีพลังและดำรงอยู่ต่อไปอย่างสันติสุขได้

ชุมชนบ้านเกาะประดู่ ตั้งอยู่ที่ ตำบลท่ามะเดื่อ อำเภอบางแก้ว จังหวัดพัทลุง เป็น ชุมชนหนึ่งที่เคยดำรงอยู่อย่างปกติสุขและมีพลัง ผู้คนรักใคร่กลมเกลียวกันฉันญาติพี่น้อง พี่พาล และดูแลตนเองได้ มีศิลปะการแสดงโนราที่เคยเคลื่อนไหวและเป็นสิ่งหนึ่งสร้างคามผูกพันของ คนในชุมชน แต่มีการขาดช่วงหายไป ต่อมาเกิดการฟื้นฟู จนกระทั่งมีการพัฒนาสร้างการ เปลี่ยนแปลงทางการเมืองขึ้น ส่งผลให้ชุมชนได้รับผลกระทบชัดเจน โดยเฉพาะตั้งแต่ปี พ.ศ. 2540 เป็นช่วงที่ชุมชนมีส่วนได้รับผลกระทบจากวิกฤติการเมืองท้องถิ่น ส่งผลมาสู่ปัญหาด้าน ความสัมพันธ์ของคนในชุมชนมากขึ้น คนในชุมชนต่างคนต่างอยู่ แบ่งออกเป็นกลุ่มพวก ขาดมิติ

การช่วยเหลือเกื้อกูลกันทางสังคม ความร่วมมือในการทำกิจกรรมในชุมชน กลายเป็นชุมชนที่เริ่มเข้าสู่ภาวะขาดพลัง สาเหตุดังกล่าวทำให้ชุมชนนำศิลปะการแสดงโนราซึ่งเป็นศิลปะการแสดงของชุมชนมาใช้เป็นเครื่องมือหนึ่งในการเป็นสื่อกลางสร้างการแก้ไขปัญหาและพัฒนาชุมชน เกิดการฟื้นฟูความสัมพันธ์ และสร้างพลังกลุ่มคนด้วยโนรา และขยายสู่การสร้างพลังอื่น ๆ ต่อ ๆ มาได้

ด้วยการมีศิลปะการแสดงโนราที่อยู่คู่กับชุมชนเป็นฐานเดิม ทำให้กิจกรรมนั้นเกิดขึ้นบนฐานของการมีศิลปะการแสดงโนราเป็นจุดเริ่ม บวกกับการมีผู้นำที่มีความสามารถ มีความต้องการพึ่งตนเองในการแก้ไขปัญหา ส่งผลต่อการสามารถแก้ไขปัญหาที่ชุมชนประสบได้ เป็นชุมชนที่สามารถสร้างพลังต่อมาได้ อีกทั้งเกิดการปรับเปลี่ยนการดำเนินกิจกรรมมาอย่างต่อเนื่องที่ใช้ศิลปะการแสดงโนราสร้างประโยชน์แก่ชุมชนจนถึงการใช้ศิลปะการแสดงโนราในการแก้ไขปัญหาต่อมา รวมถึงอนุรักษ์และรักษาศิลปะการแสดงโนราไว้ด้วย ถือเป็นความสามารถของชุมชนในการนำศิลปะการแสดงที่มีมาเป็นเครื่องมือในงานพัฒนาชุมชนได้ และสร้างให้ชุมชนอยู่ร่วมกันบนฐานความสัมพันธ์ที่ดีต่อกัน ตลอดจนสามารถสร้างและรื้อฟื้นวิถีชุมชนให้กลับมาอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุขได้ ดังนั้นจึงเป็นที่น่าสนใจว่าความสำเร็จที่เกิดขึ้นและดำเนินมานั้นดำรงอยู่ในพัฒนาการของชุมชนและศิลปะการแสดงโนราที่เป็นอย่างไร มีวิธีการการใช้ศิลปะการแสดงโนราเพื่อการฟื้นฟูพลังชุมชนอย่างไร ระบบความสัมพันธ์ทางสังคมที่ถูกใช้และถูกรื้อฟื้นขึ้นมาจากการใช้ศิลปะการแสดงโนรานั้นเป็นอย่างไร และส่งผลให้เกิดการฟื้นฟูพลังชุมชนได้อย่างไร

คำถามการวิจัย

การใช้ศิลปะการแสดงโนราฟื้นฟูพลังชุมชนนั้นเป็นไปในลักษณะใด ความสัมพันธ์ทางสังคมที่เกิดขึ้นในการใช้ศิลปะการแสดงโนราเป็นอย่างไร ส่งผลให้เกิดการฟื้นฟูพลังชุมชนอย่างไร และดำรงอยู่บนพัฒนาการการเปลี่ยนแปลงของชุมชนและศิลปะการแสดงโนราที่เป็นอย่างไร

วัตถุประสงค์ของการศึกษา

1. ศึกษาพัฒนาการของชุมชนและศิลปะการแสดงโนราในชุมชนบ้านเกาะประดู่
2. ศึกษาวิธีการใช้ศิลปะการแสดงโนราในการฟื้นฟูพลังชุมชนของชุมชนบ้านเกาะประดู่

3. ศึกษากระบวนการทุนทางสังคมที่เกิดขึ้นในการใช้ศิลปะการแสดงโนราห์ฟื้นฟูพลังชุมชนของชุมชนบ้านเกาะประดู่

ขอบเขตในการศึกษา

ขอบเขตด้านเนื้อหา

1. ศึกษาพัฒนาการการเปลี่ยนแปลงของชุมชนและศิลปะการแสดงโนราห์บ้านเกาะประดู่

1.1 ศึกษาประวัติพัฒนาการและลักษณะของชุมชนบ้านเกาะประดู่ ตำบลท่ามะเดื่อ อำเภอบางแก้ว จังหวัดพัทลุง

1.2 ศึกษาประวัติพัฒนาการและลักษณะของศิลปะการแสดงโนราห์ในชุมชนบ้านเกาะประดู่ โดยศึกษาการเปลี่ยนแปลงของศิลปะการแสดงโนราห์ที่มีการปรับเปลี่ยนหรือเปลี่ยนแปลงไป ครอบคลุมเรื่อง คุณลักษณะของศิลปะการแสดงโนราห์ ได้แก่ ประวัติและพัฒนาการของศิลปะการแสดงโนราห์ในชุมชน การแผ่ขยายของศิลปะการแสดงโนราห์ สถานภาพบทบาทหน้าที่ การเคลื่อนย้าย และอิทธิพลของศิลปะการแสดงโนราห์ คนในชุมชนที่เกี่ยวข้องกับศิลปะการแสดงโนราห์ ลักษณะของโนราห์ที่เกี่ยวข้องกับชุมชน องค์ประกอบของศิลปะการแสดงโนราห์ ได้แก่ วัตถุประสงค์ของการแสดง ประเภทของการแสดง ความเชื่อที่มี การสืบทอดโนราห์ บุคคลในคณะ การแต่งกายและอุปกรณ์ในการแสดง เครื่องดนตรี โรงแสดง ลักษณะการแสดง ได้แก่ การร้องทำรำ การเล่นเป็นเรื่อง ดนตรี และบทกลอนที่ใช้ความหมายขององค์ประกอบของศิลปะการแสดงโนราห์ อาทิ ทำรำ บทกลอน เป็นต้น

2. ศึกษาปรากฏการณ์สำคัญ สภาพปัญหาที่ชุมชนเผชิญ ปัญหาสำคัญที่ทำให้เกิดการนำศิลปะการแสดงโนราห์มาใช้ฟื้นฟูพลังชุมชน เป็นการศึกษาสภาพปัญหาที่ชุมชนเคยเผชิญ การแก้ปัญหาที่ผ่านมา และสาเหตุสำคัญที่มีผลทำให้ชุมชนตัดสินใจนำศิลปะการแสดงโนราห์มาใช้ โดยศึกษาในประเด็นปัญหาที่ชุมชนเคยประสบและวิธีการการแก้ไขปัญหาของชุมชน และสภาพปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชนที่ส่งผลให้เกิดการตัดสินใจใช้ศิลปะการแสดงโนราห์เป็นเครื่องมือในการแก้ไขปัญหา

3. ศึกษาการใช้ศิลปะการแสดงโนราห์ฟื้นฟูพลังของชุมชน เป็นการศึกษาวิธีการรูปแบบของการนำศิลปะการแสดงโนราห์ใช้ในการแก้ไขปัญหาของชุมชนอันนำไปสู่การฟื้นฟูพลัง

ชุมชนที่เกิดขึ้นในแต่ละช่วงเวลา โดยศึกษาในเรื่อง การให้ความหมายกับศิลปะการแสดงโนราของชุมชน ช่วงเวลาที่มีการนำศิลปะการแสดงโนรามามาใช้แก้ปัญหาของชุมชน สาเหตุที่นำศิลปะการแสดงโนรามามาใช้และวิธีการ รูปแบบของการใช้ศิลปะการแสดงโนรา วิธีการที่ทำให้โนราเข้าถึงผู้คนจำนวนมาก กลุ่มคนที่เข้าร่วม วิธีการที่ทำให้โนราเป็นสิ่งที่คนสามารถเข้าถึง จำต้องสัมผัสได้ หรือนำมาใช้ในชีวิตประจำวันได้ มีการสร้างเพิ่มหรือปรับเปลี่ยนอย่างไร ลักษณะการเคลื่อนไหวของศิลปะการแสดงโนราในชุมชนกับพลังชุมชนที่เกิดขึ้น

4. ศึกษากระบวนการใช้ความสัมพันธ์ทางสังคมในการฟื้นฟูพลังชุมชนที่เกิดจากการใช้ศิลปะการแสดงโนรา โดยศึกษาครอบคลุมเนื้อหาเรื่ององค์ประกอบภายในชุมชนที่เกี่ยวข้องระบบคิด การปฏิบัติที่เกิดขึ้น ปัจจัยภายนอกชุมชน รวมถึงผลที่เกิดขึ้นในแต่ละช่วงเวลา

ขอบเขตด้านพื้นที่

ชุมชนบ้านเกาะประดู่ หมู่ที่ 2 ตำบลท่ามะเดื่อ อำเภอบางแก้ว จังหวัดพัทลุง

ขอบเขตด้านเวลา

เริ่มศึกษาตั้งแต่ช่วงที่ชุมชนเริ่มก่อตั้งขึ้นประมาณ ก่อนพ.ศ.2460 จนชุมชนเริ่มมีการฟื้นฟูและนำศิลปะการแสดงสร้างประโยชน์กับชุมชนประมาณปี พ.ศ. 2536 ถึงช่วงเวลาที่ปัจจุบัน ขณะที่ทำการศึกษาคือ ปี พ.ศ. 2552 โดยแบ่งช่วงเวลาของชุมชนออกเป็น 4 ช่วง ซึ่งมีเกณฑ์ในการแบ่งคือ ปรากฏการณ์สำคัญของศิลปะการแสดงโนราในชุมชนโดยเป็นไปดังต่อไปนี้

1. ช่วงการเข้ามา มีอยู่ เพื่อฟื้นฟู และลดลงของศิลปะการแสดงโนราของชุมชน (ก่อนปี พ.ศ. 2460-2534)
2. ช่วงการฟื้นฟูศิลปะการแสดงโนราและเกิดกลุ่มทางวัฒนธรรม (พ.ศ. 2535-2539)
3. ช่วงการใช้ศิลปะการแสดงโนราเป็นเครื่องมือและเป้าหมายในการพัฒนา (พ.ศ. 2540-2548)
4. ช่วงใช้ศิลปะการแสดงโนราเป็นเครื่องมือสร้างโอกาสในการแก้ไขปัญหา (พ.ศ. 2549-2551)

ประโยชน์ที่ได้รับจากการศึกษา

1. ทราบถึงความหมายของศิลปะการแสดงโนราที่มีทั้งมิติของการแสดง ร่ายรำ การเป็นพิธีกรรม และการเป็นความเชื่อความศรัทธา โดยเฉพาะในมิติของการเป็นความเชื่อความศรัทธา ถือเป็นหัวใจที่สำคัญของศิลปะการแสดงโนราที่ยังคงมีอิทธิพลต่อกลุ่มคนที่เชื่อยอมรับ และนำมายึดถือในการดำรงชีวิต ที่มีผลทางด้านจิตใจหรือเป็นระบบคิดทวนทางสังคมที่สำคัญซึ่งสามารถสร้างให้เกิดการเชื่อมโยงคนให้เข้ามาารวมกัน เป็นคนกลุ่มพวกเดียวกันได้ง่าย

2. ทราบถึงการนำศิลปะการแสดงโนราเป็นเครื่องมือ (means) ในงานพัฒนาชุมชนที่สามารถเกิดขึ้นได้จากพื้นฐานของการมีระบบคิดด้านความเชื่อ ความศรัทธาต่อโนราหรือมีจิตใจยึดมั่นต่อโนราด้วยกันเป็นสิ่งเชื่อมโยงและประสานคนให้มารวมกันทำกิจกรรมที่เป็นประโยชน์ต่อชุมชนผ่านศิลปะการแสดงโนราทั้ง การสร้าง พัฒนาความเป็นโนรา การปรับเปลี่ยนและการสร้างสรรคใหม่ การรักษาความเป็นโนราผ่านกิจกรรมทางวัฒนธรรมของโนรา อาทิ การสอนและการฝึกโนรา การประกอบพิธีกรรมทางโนรา การแสดงโนรา การตั้งเป็นคณะโนรา การแต่งบทกลอนโนรา รวมถึงการประยุกต์ใช้ศิลปะการแสดงโนรา อาทิ การออกกำลังกายด้วยท่ารำโนราตามบริบทของชุมชนที่เปลี่ยนไป ซึ่งสามารถสร้างการรวมคนที่เป็นโนราเป็นกลุ่มทางวัฒนธรรมและขยายออกสู่กลุ่มคนอื่น ๆ ขยายทำกิจกรรมอื่น ๆ ต่อไปได้

3. ทราบถึงการประยุกต์ใช้ศิลปะการแสดงโนราที่สามารถสร้างให้เกิดขึ้นได้เมื่อบริบทชุมชนเปลี่ยนแปลงไปบนฐานของระบบคิดของความเชื่อ ศรัทธาต่อโนราที่ยังคงอยู่ โดยเริ่มจากกลุ่มคนที่เป็นโนราเป็นผู้สร้างหรือมีส่วนในการคิดกิจกรรม สร้างการเข้าใจและยอมรับแก่คนทั่วไปผ่านวิธีการทางโนราที่เป็นที่ยอมรับ และปรับวิธีคิดว่าเป็นการทำเพื่อการสร้างประโยชน์แก่ส่วนรวม

4. ทราบถึงการมีอยู่ของศิลปะการแสดงโนราทั้งที่เป็นรูปธรรมและนามธรรมที่สามารถดึงออกมาใช้สร้างประโยชน์ในชุมชนที่มีโนราอยู่ภายในได้ โดยส่วนรูปธรรม ได้แก่ คนที่เป็นโนรา ท่ารำ บทกลอนการแสดง พิธีกรรม การแต่งกาย เครื่องดนตรี นามธรรมได้แก่ ความเชื่อความศรัทธา จารีต ค่านิยม ความชื่นชอบ และความรู้ด้านโนรา ในชุมชนที่มีพัฒนาการควบคู่มา กับโนรา ซึ่งสิ่งที่มีอยู่เหล่านี้อาจมีการเปลี่ยนแปลงหรือมีความเข้มข้นในแต่ละช่วงเวลามากน้อยต่างกัน โดยเฉพาะสิ่งที่เป็นนามธรรมซึ่งมีอยู่ในกลุ่มคนที่นับถือโนรา แต่สามารถดึงออกมาใช้สร้างประโยชน์ได้ ขณะที่ สิ่งที่มีอยู่เหล่านี้เมื่อทำหน้าที่อย่างเต็มที่ก็อาจจะค่อย ๆ ลดบทบาทลงได้

5. ทราบถึงความเป็นทุนทางสังคมของศิลปะการแสดงโนราที่สามารถนำไปสนับสนุนให้เกิดพลังความสำเร็จในการดำเนินงานของชุมชน เนื่องจากมีระบบคิดทางด้านความเชื่อ ความศรัทธา ค่านิยมที่ผูกโยงคน ทำให้เกิดความผูกพัน สามัคคี เอื้ออาทร เกื้อกูลต่อกัน หากภาคส่วนต่าง ๆ มีความเข้าใจก็สามารถชักชวนกันเข้ามาทำงานในชุมชนได้

6. ทราบถึงความสามารถในการเป็นตัวช่วยของศิลปะการแสดงโนรา ในการรับมือและคลี่คลายความขัดแย้งที่เกิดจากการเมืองท้องถิ่น โดยการสร้างและสืบทอดระบบคิดด้านความเชื่อ ศรัทธาที่นำมาสู่ความรู้สึกเป็นกลุ่มพวกเดียวกัน เป็นมิตรต่อกัน ผ่านการมีการเคลื่อนไหวของกิจกรรมโนราอย่างเข้มข้นและต่อเนื่อง

7. ทราบถึงความสามารถของการใช้ทุนทางสังคมในรูปแบบศิลปะการแสดงโนรา สร้างการฟื้นฟูพลังชุมชนได้ โดยวิธีการสร้างโนราที่แท้จริงผ่านกิจกรรมทางโนราทั้งการฝึก การทำพิธีครอบเทริด และการแสดง ที่สามารถสร้างความผูกพัน สามัคคี เป็นพวกเดียวกันที่สามารถต่อยอดไปสู่การพัฒนาดูแลสุขภาพผ่านการประยุกต์ใช้ศิลปะการแสดงโนราต่อไป

8. เป็นประโยชน์ต่อทั้งชุมชนและท้องถิ่นที่สามารถเรียนรู้และพัฒนาเพื่อปรับใช้ในการทำงานกับชุมชนที่มีศิลปะการแสดงโนราอยู่ภายในได้ โดยปรับเข้ากับการทำงานร่วมกับชุมชนในด้านการพัฒนาผ่านศิลปะการแสดงโนราที่มากกว่าการอนุรักษ์หรือสืบทอด

9. เป็นประโยชน์ต่อหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในการเห็นความสำคัญของศิลปะการแสดงโนราในมิติที่กว้างขวางขึ้น สามารถเรียนรู้ ปรับใช้ร่วมในการปฏิบัติงานได้อย่างเข้าใจแก่นแท้จริงของศิลปะการแสดงโนรา และสามารถเปิดมุมมองขยายออกไปในศิลปะวัฒนธรรมท้องถิ่นอื่น ๆ ได้ ทั้งหน่วยงานที่ทำหน้าที่เป็นผู้ประสาน สนับสนุน ส่งเสริม อนุรักษ์ หรือสืบทอดเกี่ยวกับศิลปะการแสดงโนรา และศิลปะวัฒนธรรม

นิยามศัพท์ที่ใช้ในการศึกษา

ศิลปะการแสดงโนรา หมายถึง การแสดงอย่างหนึ่งของคนภาคใต้ที่แสดงผ่านการเคลื่อนไหวทางร่างกายอย่างมีจังหวะ มีวิธีการแสดงออกผ่าน การขับร้อง การพูด การรำ การเล่น เป็นเรื่อง เกี่ยวกับสิ่งที่เป็นตำนาน ประวัติศาสตร์ ความเป็นจริง ความต้องการ ความสุข ความสนุกสนานรื่นเริง ความสุนทรีย์ ความงดงาม ความเศร้าโศก ความท้อถอย ความทุกข์ และปัญหาต่าง ๆ และจังหวะดนตรี ซึ่งนำมาสู่การเกิดความรู้สึกร่วม ความบันเทิง การจัดการกับระบบอารมณ์ของคน และความรู้สึกในการอยู่ร่วมกันของคน และคนกับสิ่งอื่น ๆ มีลักษณะ คล่องแคล่ว

เด็ดขาด ฉับไว หนักแน่น บึกบึน อึกทึกเร้าใจซึ่งเป็นแบบฉบับเฉพาะของคนภาคใต้ เป็นสิ่งที่มี ความสัมพันธ์ระหว่างความคิดกับจิตวิญญาณของผู้แสดง มีความเฉพาะของตัวเอง ทั้งการแต่ง กาย การแสดง ความเชื่อ ที่มีความเกี่ยวข้องและเป็นส่วนหนึ่งของวิถีชีวิตชุมชนที่มีศิลปะการแสดง อยู่ และมีการสืบทอดผ่านการแสดงและการฝึกฝนจากรุ่นสู่รุ่น

การใช้ศิลปะการแสดงโนราพื้นฟูพลังชุมชน หมายถึง วิธีการใช้ศิลปะการแสดงโนรา มาเป็นเครื่องมือ (Means) ในการพัฒนาชุมชนที่นำไปสู่การเกิดพลังชุมชน ภายใต้อันได้ 1. การแสดง ได้แก่ การขับร้อง การขับทกลอน การแสดงเป็นเรื่อง การใช้ดนตรีหรือเพลง การรำ และ 2. การสืบทอดศิลปะการแสดงโนรา ได้แก่ การสอนและฝึกหัดโนรา และ 3. การประยุกต์ใช้โนรา

ทุนทางสังคม หมายถึง ระบบความสัมพันธ์ที่ดีทางสังคมที่มีความสอดคล้องกับ ศีลธรรมอันดีงาม แสดงออกผ่านค่านิยม ความเชื่อ ความศรัทธาในศิลปะการแสดงโนรา ที่ก่อให้เกิดความผูกพัน ความเอื้ออาทร ความไว้วางใจ ความสามัคคี ความเป็นกลุ่มพวกเดียวกัน ที่เกิดขึ้นจากการใช้ศิลปะการแสดงโนรา

กระบวนการทุนทางสังคม หมายถึง กระบวนการที่แสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์ ของทุนทางสังคมในรูปแบบของศิลปะการแสดงโนรา และปัจจัยแวดล้อมต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง อัน ส่งผลกระทบต่อระบบคิด วิธีการปฏิบัติ และผลลัพธ์ ที่เป็นพลังในการขับเคลื่อนการใช้ศิลปะการแสดง โนราเพื่อการฟื้นฟูพลังชุมชนให้ประสบผลสำเร็จ ทำให้ชุมชนสามารถแก้ไขปัญหาและสร้าง ประโยชน์ได้

องค์ประกอบภายใน หมายถึง องค์ประกอบต่าง ๆ เกี่ยวกับศิลปะการแสดงโนราที่ มีอยู่ในชุมชน ได้แก่ ผู้นำ คนที่เป็นโนราและมีความเชื่อต่อโนรา ผู้มีความรู้ด้านโนรา ความเป็นมา ของโนรา ค่านิยมจารีตของโนรา ผู้นำชุมชนและองค์กรในชุมชน ภูมิปัญญาด้านโนรา ประเพณี พิธีกรรม ความเชื่อ ค่านิยม เครือญาติ กลุ่ม องค์กร สถาบัน

ระบบคิด หมายถึง ความคิด และวิถีคิดเกี่ยวกับความสัมพันธ์ที่ดีทางสังคม ได้แก่ ความเชื่อความศรัทธาต่อโนรา ความผูกพัน ความสามัคคี ความไว้วางใจ ความเอื้ออาทร ช่วยเหลือเกื้อกูล ความเสียสละ ความรู้สึกเป็นกลุ่มพวกเดียวกัน เป็นโนราเหมือนกัน ความรู้สึก เป็นเจ้าของ ความภาคภูมิใจ ความเป็นมิตร,เพื่อน เป็นอาจารย์ ลูกศิษย์ ความรู้สึกเป็นเครือญาติ ความเป็นญาติทางโนรา ได้แก่ ความรู้สึกหรือคิดว่าเป็น บรรพบุรุษ /ทวด /ปู่ /ย่า /ตา /ยาย /พ่อ /แม่ /ลุง /ป้า /น้ำ /อา /ลูก /หลาน /เหลน และ ลื้อ

วิธีการปฏิบัติ หมายถึง การกระทำที่เกิดขึ้นผ่านการใช้ศิลปะการแสดงโนรา ได้แก่ การสร้าง พัฒนาความเป็นโนรา การปรับเปลี่ยนและการสร้างสรรค์ใหม่ และการรักษาความเป็น

โนรา ผ่านกิจกรรมทางวัฒนธรรมของโนรา อาทิ การเรียนและฝึกโนรา การทำพิธีกรรม การแสดงโนรา การแต่งบทกลอน รวมถึงการประยุกต์ใช้ศิลปะการแสดงโนราในรูปแบบกิจกรรมอื่น ๆ อาทิ การออกกำลังกายด้วยท่ารำโนรา

ผลลัพธ์ หมายถึง พลังของชุมชนที่เกิดขึ้นผ่านการใช้ศิลปะการแสดงโนราที่ชัดเจนในรูปแบบการเกิดและพัฒนาของกลุ่มทางวัฒนธรรม

บริบทปัจจัยภายนอก หมายถึง ส่วนต่าง ๆ จากภายนอกที่เข้ามาเกี่ยวข้อง สนับสนุนชุมชนในการใช้ศิลปะการแสดงโนรา อาทิ หน่วยงานราชการ โนราจากภายนอกชุมชน องค์การอิสระ ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับกระบวนการทุนทางสังคม

พลังชุมชน หมายถึง การมีอยู่ของศักยภาพและความสามารถของชุมชนที่ทำให้ชุมชนสามารถแก้ไขปัญหาและสร้างสรรค์สิ่งต่าง ๆ เพื่อการดำรงอยู่ได้ของชุมชนและต้องเป็นไปอย่างต่อเนื่องและสอดคล้องกับสภาพของชุมชน ทั้งบริบทสภาพแวดล้อมและวัฒนธรรม ที่อยู่บนฐานคิดเดียวกัน

คุณลักษณะของพลังชุมชน หมายถึง อาการของชุมชนที่แสดงว่าชุมชนมีศักยภาพและความสามารถ ได้แก่

1. ความสามารถในการพึ่งตนเองของชุมชน หมายถึง การที่ชุมชนสามารถดูแลตัวเองได้ พึ่งพาตนเองในการกระทำสิ่งต่าง ๆ ได้ ช่วยเหลือตนเองในด้านต่าง ๆ ได้ สามารถตัดสินใจในการกระทำต่าง ๆ ได้ด้วยตนเอง
2. ความสามารถในการสร้างกระบวนการการเรียนรู้ หมายถึง การมีความรู้ มีปัญญาและสามารถใช้ความรู้ ใช้ปัญญาเพื่อสามารถปรับตัวกับแรงปะทะจากภายนอกได้ มีการแลกเปลี่ยนและส่งผ่านความรู้ระหว่างกัน และสามารถนำความรู้มาปรับใช้เพื่อแก้ปัญหาและสร้างประโยชน์ได้
3. ความสามารถในการสร้างกระบวนการกลุ่ม หมายถึง มีการสร้างการรวมตัวกันในการแก้ไขปัญหาและสร้างสรรค์สิ่งต่าง ๆ ได้
4. ความสามารถในการสร้างกระบวนการมีส่วนร่วม หมายถึง มีการสร้างให้เกิดความร่วมมือเพื่อร่วมกันจัดการแก้ไขปัญหาหรือทำการต่าง ๆ ได้บนความสมัครใจของคนในชุมชนเอง

การฟื้นฟูพลังชุมชน หมายถึง ความสามารถของชุมชนในการดึงศักยภาพที่เคยมีอยู่ให้กลับคืนมา และพัฒนาศักยภาพนั้นให้ดีขึ้น โดยอยู่บนฐานของการรับรู้และเข้าใจปัญหาแล้วนำมาสู่การปฏิบัติการของชุมชน ซึ่งเกิดขึ้นตั้งแต่ระดับจิตใจความรู้สึกและต่อมาเป็นการกระทำ

ต่าง ๆ โดยมีเงื่อนไขคือ ชุมชนเป็นทั้งผู้สร้างการกระทำและผู้ที่ได้รับผลที่เกิดขึ้น โดยเป็นไปเพื่อ

1. การแก้ปัญหาด้วยตนเอง
2. การสร้างการต่อรอง ร่วมมือกับรัฐหรือหน่วยงานภายนอก หรือ
3. เพื่อการต่อสู้ เรียกร้อง ต่อรอง หรือพิทักษ์สิทธิของชุมชน